

Qabul qilindi: 16.06.2025

Chop etildi: 31.07.2025

UDK: 37.013 (22.132)

JADIDLARNING TARBIYAVIY-PEDAGOGIK QARASHLARI ASOSIDA TALABALARNI XALQ HUNARMANDCHILIGIGA YO‘NALTIRISH

*Ermatova Mexriniso Bekmurodovna, Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti “Maktabgacha ta’lim” kafedrasi o‘qituvchisi*

ORIENTING STUDENTS TOWARDS FOLK HANDICRAFTS BASED ON THE EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL VIEWS OF THE JADIDS

*Ermatova Mexriniso Bekmurodovna, Lecturer, Department of
Preschool Education Denau Institute of Entrepreneurship
and Pedagogy*

НАПРАВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ К НАРОДНЫМ РЕМЁСЛАМ НА ОСНОВЕ ВОСПИТАТЕЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ДЖАДИДОВ

*Эрматова Мехринисо Бекмуродовна, преподаватель
кафедры дошкольного образования Денауского института
предпринимательства и педагогики*

e-mail:
*mexriniso.ermatova@
gmail.com*

*https://orcid.org/0009-
0003-4853-6429*

Annotatsiya: Mazkur maqolada jadidlarning tarbiyaviy-pedagogik qarashlari, ularning milliy madaniyat va ma’naviyatga bergan e’tibori, ayniqsa, xalq hunarmandchiligi orqali yosh avlodni kasb-hunarga yo‘naltirish borasidagi g‘oyalari tahlil qilinadi. Jadidlar faoliyatida mehnat tarbiyasi, amaliy mashg‘ulotlar, milliy qadriyatlar va estetik didni shakllantirishga alohida e’tibor qaratilgani ta’kidlanadi. Shu asosda talabalarni xalq hunarmandchiligi asoslariga jalb qilishning dolzarb yo‘llari va pedagogik asoslari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: jadidlar, tarbiyaviy qarashlar, pedagogika, xalq hunarmandchiligi, talabalar, milliy qadriyatlar, kasbga yo‘naltirish.

Аннотация: В данной статье анализируются воспитательно-педагогические взгляды джадидов, их внимание к национальной культуре и духовности, в частности, идеи о профессиональной ориентации молодёжи через народные ремёсла. Подчеркивается, что в деятельности джадидов особое внимание уделялось трудовому воспитанию, практическим занятиям, формированию национальных ценностей и эстетического вкуса. На этой основе освещаются актуальные пути и педагогические основы привлечения студентов к народным ремёслам.

Ключевые слова: джадиды, воспитательные взгляды, педагогика, народные ремёсла, студенты, национальные ценности, профориентация.

Abstract: This article analyzes the educational and pedagogical views of the Jadids, their attention to national culture and spirituality, and particularly their ideas on guiding the younger generation toward vocational skills through folk handicrafts. The study emphasizes the Jadids’ focus on labor education, practical activities, national values, and the cultivation of aesthetic taste. Based on this foundation, the article highlights relevant methods and pedagogical principles for involving students in traditional crafts.

Keywords: Jadids, educational views, pedagogy, folk handicrafts, students, national values, vocational guidance.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).
XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-siyosiy hayotida yuzaga kelgan jadidchilik harakati nafaqat

siyosiy yoki madaniy uyg‘onishning mahsuli, balki butun bir xalqning ilm, ma’rifat, tarbiya va kasb-hunar sohasida o‘z o‘rnini anglash yo‘lida

tashlangan dadil qadamlardan biri sifatida tarix sahnasida muhim iz qoldirdi. Jadidlar tomonidan ilgari surilgan g'oyalar, ayniqsa, zamonaviy ta'lim tizimiga, yosh avlod tarbiyasiga, milliy ong va qadriyatlarining shakllanishiga, mehnatga, kasb-hunarga bo'lgan munosabatga katta ta'sir ko'rsatdi [1]. Bugungi kunda ularning pedagogik merosi jamiyatimiz uchun bebaho boylik, amaliy va konseptual asos sifatida qadrlanmoqda.

Jadidlar yosh avlodni zamon talablari asosida tarbiyalash, ularda milliy iftixor, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, kasbga mehr uyg'otish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga katta ahamiyat berganlar. Ularning ta'lim-tarbiyadagi yangicha qarashlari nafaqat diniy-ma'rifiy, balki dunyoviy bilimlar bilan boyitilgan, shuningdek, xalq hayotiga yaqin, an'anaviy hunarlarni asrab-avaylash va rivojlantirishga qaratilgan edi. Xususan, xalq hunarmandchiligi orqali talabalarning amaliy bilim va ko'nikmalarini shakllantirish g'oyasi jadidlar merosida o'ziga xos o'rin egallagan.

Xalq hunarmandchiligi – bu faqat moddiy madaniyatning bir ko'rinishi emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, milliy o'zlik va estetik dunyoqarashini ifodalovchi madaniy fenomen hisoblanadi. Jadidlar xalq hunarmandchiligini yoshlarni mehnatga o'rgatish, estetik tarbiyani shakllantirish, milliy qadriyatlarni singdirish vositasi sifatida qaraganlar. Ular maktab dasturlariga amaliy mashg'ulotlarni, ayniqsa, kasb-hunarga tayyorlovchi fanlarni joriy etishni taklif qilganlar va bu borada zamonaviylik bilan an'anani uyg'unlashtirishga intilganlar [3].

ADABIYOTLAR TAHLILI (АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРЫ \ LITERATURE ANALYSIS). Jadidchilik harakati O'rta Osiyo va Rossiya musulmonlari tarixida ijtimoiy-ma'naviy uyg'onish, ta'lim-tarbiyada islohot, milliy madaniyat va kasb-hunarga asoslangan taraqqiyot uchun mustahkam zamin yaratgan muhim tarixiy hodisa sifatida o'rganib kelinmoqda. Ushbu harakat doirasida shakllangan tarbiyaviy-pedagogik qarashlar, ayniqsa, yosh avlodni ilmga, mehnatga, hunarga yo'naltirishga qaratilgan g'oyalari bugungi zamonaviy ta'limga boy nazariy va amaliy asoslar beradi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar va manbalar jadidlarning xalq hunarmandchiligi bilan bog'liq faoliyatini chuqur tahlil etishga imkon beradi.

D.M. Isxakovning “Феномен татарского джадидизма” asarida jadidchilik harakati fenomeni Rossiya imperiyasi hududidagi musulmonlar, xususan, tatarlar orasida yuzaga kelgan yangi tafakkur shakli sifatida baholanadi. Muallif jadidchilikni diniy islohot bilan cheklamay, uni sotsiomadaniy hodisa sifatida yondashadi. Isxakovning ta'kidlashicha, jadidlarning asosiy maqsadi xalqni jaholat va qoloqlikdan chiqarish, uni zamonaviy ilm-fan, texnika va hunar o'rganishga undash bo'lgan. Bu qarashlar xalq hunarmandchiligi kabi amaliy faoliyatlarni ham targ'ib qilish orqali amalga oshirilgan.

Y.G.Abdulinning “Джадидизм, его социальная природа и эволюция” asarida jadidchilik harakatining ijtimoiy ildizlari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Muallif jadidchilikni zamonaviy taraqqiyotga yo'naltirilgan harakat sifatida ko'rib, uning asosiy tamoyillari – mehnatsevarlik, mustaqil fikrlash, kasb-hunarga intilish, ta'lim orqali jamiyatni o'zgartirish g'oyalari asoslanganini ko'rsatadi. Abdulinning fikricha, jadidlar yoshlarni faqat nazariy bilim emas, balki amaliy ko'nikmalar bilan qurollantirish zarurligini uqtirishgan. Bu g'oyalar bugungi ta'limda talabalarni xalq hunarmandchiligi orqali kasbga yo'naltirish konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi.

Tojikistonlik olim N.U.G'afurov ishlari esa Buxoro amirligi hududida faoliyat yuritgan jadidlarning madaniy-ma'rifiy faoliyatini kengroq qamrab oladi. Uning “История культурно-просветительской деятельности джадидов в Бухарском эмирате” nomli monografiyasida XX asr boshlarida Buxoroda jadidlar tomonidan tashkil etilgan yangi usul maktablari, kutubxonalar, ilm-ma'rifat targ'ibotchilari faoliyati keng tahlil etiladi. Muallif, shuningdek, bu maktablarda amaliy mashg'ulotlar, xalq hunarmandchiligiga oid saboqlar joriy etilganini qayd etadi. Bu holat jadidlar nazarida xalq hunarmandchiligi nafaqat iqtisodiy, balki tarbiyaviy-ma'naviy qadriyatlar manbai sifatida qaralganini ko'rsatadi [5; 6].

MUHOКAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot davrida yoshlarning xalq hunarmandchiligiga bo'lgan qiziqishi sustlashmoqda. Shu sababli yoshlarni, ayniqsa talabalarni xalq hunarmandchiligi an'anasiga yo'naltirish, ularni amaliy faoliyatga jalb etish,

ijodiy tafakkur va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy ta'limning dolzarb vazifasiga aylangan. Bu yo'nalishda jadidlarning ilg'or g'oyalari va tajribasi biz uchun boy pedagogik manba sifatida xizmat qilishi mumkin [4].

Jadidchilik harakati Turkiston o'lkasida XX asr boshlarida yuzaga kelgan ma'rifiy uyg'onish davri bo'lib, uning yetuk vakillari – Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon singari jadid ma'rifatparvarlari millatni savodli, madaniyatli, hunarli qilishni bosh g'oya sifatida ilgari surganlar. Ularning asarlarida, pedagogik faoliyatida va amaliy ishlarida yoshlarni ilmga, hunarga, halol mehnatga, milliy qadriyatlarga sodiq bo'lishga da'vat etuvchi yondashuvlar o'z aksini topgan. Bugungi kunda bu bebaho meros yoshlarni, ayniqsa talaba-yoshlarni xalq hunarmandchiligi asoslariga yo'naltirishda muhim tarbiyaviy-pedagogik manba hisoblanadi [6].

NATIJA(LAR) (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Jadidlar xalqning ijtimoiy-ma'naviy hayotini tubdan isloh qilish, yosh avlodni ilg'or ta'lim asosida tarbiyalash, ularni mehnat va kasb-hunar faoliyatiga jalb qilish orqali milliy uyg'onishga erishishni maqsad qilgan edilar. Jadid ma'rifatparvarlaridan biri Munavvarqori Abdurashidxonov yangi usul maktablarida faqat diniy saboq bilan cheklanib qolmasdan, bolalarga yozish, o'qish, hisob-kitob, amaliy mashg'ulotlar, ya'ni kasb-hunar asoslari o'rgatilishi lozimligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, yoshlar mehnat qilishga odatlanmas ekan, na moddiy mustaqillikka erisha oladi, na millat taraqqiyotiga hissa qo'sha oladi. Shunday yondashuvlar hozirgi zamon ta'lim muassasalarida hunar va kasb asoslarini yoshlar ongiga singdirishda samarali pedagogik uslub bo'la oladi [7].

Abdurauf Fitrat esa "Hind ixtilolchisi", "Munozara", "Rahbari najot" kabi asarlarida yoshlarni mustaqil fikrlash, milliy qadriyatlarga tayanish, kasbga mehr qo'yish orqali hayotda o'z o'rnini topishga da'vat etadi. Bu fikrlar zahirida mehnatga, hunarga asoslangan tarbiya, ijodiy tafakkurni shakllantirish, ijodkor va amaliy ko'nikmalarga ega yoshlarni tarbiyalashga da'vat yotadi. Fitratning g'oyalari zamonaviy kasbiy ta'lim dasturlarida xalq hunarmandchiligi elementlarini joriy etish uchun nazariy asos bo'la oladi.

Shuningdek, Cho'lponning "Kecha va kunduz" romani, qator she'rlari va boshqa asarlarida

xalq hayoti, oddiy hunarmandlar, kosiblar, ishchi va dehqonlarning hayotiy faoliyati orqali halol mehnatga, hunarga bo'lgan hurmat ifodalanadi. Cho'lpon uchun xalq – bu yaratish, qurish, tiklash salohiyatiga ega buyuk kuch bo'lib, yoshlar bu kuchni anglash orqali o'z maqsadini topishi lozim. Cho'lpon yoshlarni faqat adabiyot, san'at orqali emas, balki kasb-hunar orqali ham tarbiyalash zarurligini ilgari surgan. Ayniqsa, u o'zining pedagogik maqolalarida maktablarga hunar sinflari kiritilishi, amaliy mashg'ulotlar tashkil etilishi g'oyasini ilgari suradi [3].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa qilib aytganda, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Abdulla Avloniy kabi jadidlarning boy merosi, ularning ma'rifiy, tarbiyaviy va pedagogik qarashlari bugungi ta'lim tizimi uchun o'ta dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ular ilgari surgan mehnat va hunarga asoslangan tarbiya g'oyalari yoshlarni xalq hunarmandchiligi asoslariga yo'naltirishda, ularni kasbiy va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishda ishonchli poydevor bo'lib xizmat qiladi.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /
REFERENCES):**

1. Shavkat Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – T.: "O'zbekiston", 2021. – 486 b.
2. Abdurashidxonov M. Xotiralarimdan (jadidchilik tarixidan lavhalar). Nashrga tayyorlovchi S.Xolboyev. – Toshkent: Sharq, 2001.
3. Alimova D. Jadidchilik mustaqillik davri tarixchisi talkinida. //O'zbekiston tarixi: yangi nigoh. – Toshkent: Eldinur, 1998.
4. Behbudiy M. Tanlangan asarlar // To'plovchi, so'zboshi va izohlar: B.Qosimov. – 2-nashri, tuzatilgan va to'ldirilgan. – Toshkent: Ma'naviyat, 1999.
5. Гафаров. Н.У. Джадидизм и его познание. – Душанбе, 2013 (на тадж. яз.). – 160 с.
6. Гафаров. Н.У. История культурно-просветительской деятельности джадидов в Бухарском эмирате (начало XX века). – Худжанд: Государственное издательство имени Рахима Джалила, 2000. – 176 с.
7. Гафаров. Н.У. Роль и место джадидизма в развитии просвещения и духовной культуры народов Средней Азии. – Душанбе, 2013. – 248 с.